

ESITTELYJÄ JA ARVIOITA

NÄKÖKOHTIA POLITIIKAN TUTKIMUKSEN TILASTA JA VÄITÖSKIRJAN TEOSTA SUOMESSA

Pidin Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikokouksen yhteydessä 29. 3. 1979 esitelmän, jossa käsittelin pääasiallisesti suomalaisen politiikan tutkimuksen tilaa. Pääkohdat tuosta esitelmästä pyrin tuomaan tässä kirjoituksessa esiin. Koska väitöskirjatyöni arvostelu on myöskin saatu päätökseen, en malta olla lausumatta muutamaa virkettä myöskin väitöskirjan teosta ja sen arvosteluun liittyvistä ongelmista. Väitöskirjatyöni nimi kaikessa pituudessaan on: Sosialidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen (Mikkeli 1979). Käsittekseni mukaan väitöskirjatyön tekemisen ja sen arvioinnin kautta voidaan myöskin arvioida politiikkatieteen sisäistä tilaa ja ilmapiiriä.

Ehkäpä korkeakoululaitoksen ulkopuolisen politologin mielipiteillä on myöskin oma mielenkiintonsa sikäli, että hän tuntematta paljonkaan valtio-opin opettajien ja tutkijoiden piirissä eri korkeakouluissa vallitsevaa ilmapiiriä ja vapaana oppiaineen piirissä eri korkeakouluissa mahdollisesti vaikuttavasta »sosiaalisesta kontrollista» tai »yhdenmukaistavasta paineesta» saattaa esittää näkökohtia, joilla on yleisempääkin merkitystä, mutta joita joltakin muulta taholta ei vaikkapa rohjeta tuoda esiin.

Kymmenen vuotta sitten *Ilkka Heiskanen* kirjoitti, että maamme poliittisen elämän kartoitus on vuosina 1959—69 ollut melko hajanaista.¹ On kartoittamattomia

alueita: lainsäädäntöprosessi, puolueiden rahoitus, julkinen byrokratia, valtaeliittien rakenne jne. Monilla tutkituilla alueilla, kuten esim. äänestyskäyttäytymisen, puoluerakenteen, painostusryhmien ja poliittisen sosialisaaion ilmiöiden piirissä olemme vielä erittäin fragmentaarisen tiedon varassa. Heiskasen mielestä näytti siltä, ettei tutkimuksen silloisella vauhdilla tilanne sanottavastikaan tule korjaantumaan seuraavien kymmenenkään vuoden aikana. Vaikka jotkut mainituista politiikan tutkimuksen aloista ovat merkittävästikin edistyneet, niin pääpiirteissään kuitenkin Heiskanen osui mielestäni ennusteessaan oikeaan. Hän pyrki puhaltamaan kituvalta näyttävään hiillockseen uutta eloa ja päätyi siihen, ettei tilanteeseen kannata kuitenkaan suhtautua turhan pessimistisesti. Pohdiskelujensa päätteeksi Heiskanen näki tilanteen sellaiseksi, että ilmeisesti suomalaisessa politiikan tutkimuksessa on ainakin kehittynyt selvä perusta, jolle substantiivista, tieteen kriteerejä täyttämään pyrkivää tutkimusta voidaan rakentaa.²

Mikä sitten on tilanne tänä päivänä ja vuonna 1979?

Vähäsen kärjistäen voidaan todeta, että puhuttaessa suomalaisista politiikan tutkijoista, kysymys on noin 70:stä maan hiljaisesta, jotka eivät ainakaan julkisuudessa — esim. *Politiikka*-lehden palstoilla sanottavasti keskustele keskenään ja jotka kerran vuodessa kokoontuvat melko aneemisille ja innottomille politiikan tutkimuk-

sen päville. *Raimo Väyrysen* vuonna 1973 suorittama arvio pitänee vielä ainakin suurin piirtein paikkansa. Hän kirjoitti tuoloin seuraavasti:³ »Toimintaa leimaa innottomuus ja tietynlainen virkamiesmentaliteetti, joka on tyytyväinen olemassaolevaan ja vallitsevaan sekä haluaa säilyä ennen kaikkea rauhassa kaikilta harmeilta. Suomalaisesta politologista on tullut keskimäärin ottaen leipäpappi. Kysymys on luonnollisesti osittain poliittinen, muttei suinkaan kokonaisuudessaan. Kysymys on pitkälti myös puhtaasta lamaantumisesta, uskon menettämisestä omaan asiaan. Tutkimus ei voi pitkään hengittää tällaisessa ilmapiirissä: tutkimus tarvitsee uudistushalua ja intoa sen muuttamiseksi todellisuudeksi.» Näin siis Raimo Väyrynen vuonna 1973. Oman käsitykseni mukaan asiointi ei ole Väyrysen kuvaamasta ainakaan merkittävimmin parantunut. Päin vastoin: alan tieteellinen keskustelemattomuus näyttää lisääntyneen. 70-luvun alkupuolella saivat likimain kaikki politologiset väitöskirjat arvostelunsa *Politiikkalehdessä*, mutta kyseisen vuosikymmenen kulumassa olevalla toisella puoliskolla valtaosa on jäänyt arvostelematta.

Erityisen ikävänä piirteenä nykyiseen politologian tilaan liittyy mielestäni se, että alan ihmisten henkilökohtaiset suhteet ovat viime vuosina menneet huonompaan suuntaan. Kymmenkunta vuotta sitten tehdessäni jonkinlaisena jatko-opiskelijana liseniaattityöni oli mukava välillä pistäytyä yliopistolla ja jutella henkilökunnan kanssa. Nyt on käsitykseni mukaan koko lailla toisin: ilmapiiri on jotensakin ahdistava ja keskustelu teennäisen tuntuista. Erilaisiin poliittisiin kuppikuntiin kuulumisen ei tilannetta politologien keskuudessa sanottavastikaan selitä, vaan taustalla on käsittääkseni ehkäpä pääosiltaan — sanottakoon se suoraan — kilpailu niistä »hyvistä» yliopistollisista vi-

roista, joita suomalaisessa yhteiskunnassa valtio-oppineille on tarjolla pyrkijöihin verrattuna hyvin vähän.⁴

Käsitykseni mukaan ilmapiiriä parantaisi melkoisesti se, että alan ihmisten keskuudessa usko opinnäytteiden ja tieteellisen tuotannon puolueettomaan ja oikeudenmukaiseen arviointiin lisääntyy. Tähän ei käsittääkseni nykyisessä tilanteessa ole juuri muuta keinoa kuin lausuntojen määrän lisääminen ainakin silloin kun ilmenee syytä pelkoon puolueettomuuden ja oikeudenmukaisuuden kaidalta tieltä poikkeamisesta.

Eräänlaisena tulkintana Väyrysen mainitsemaan virkamiesmentaliteettiin ja tyytyväisyyteen olemassaolevaan sekä harmien välttämisyyrkimykseen esitän puolileikilläni tuon jaon hyviin ja muihin virkoihin. Hyvien politologisten virkojen haltijat eivät sanottavastikaan toisiaan kritikoit. Tästä voitaneen mainita esimerkkinä *Jaakko Nousiainen* arvostelu *Pertti Pesosen* ja *Risto Sänkiahon* teoksesta *Kansalaiset ja kansanvalta* (Juva 1978) *Helsingin Sanomissa* 11. 5. 1979. Muutamaa kriitistä mainintaa vastaa suunnilleen aina kehu ja kriittisyyden vastapainoksi todetaan muun muassa: »Professorit Pesonen ja Sänkiaho ovat kokeneita alan tutkijoita ja hallitsevat aineistonsa.» Muiden virkojen haltijat ja »virattomat» politiikan tutkijat eivät yleensä rohkene esittää kritiikkiä hyvien virkojen haltijoiden töihin kun pelätään takaisiniskumahdollisuutta esim. virkojen täytöistä ja apurahoista annettavien lausuntojen yhteydessä. Hyvien virkojen haltijoiden kritiikki muihin lienee pääosiltaan opinnäytteiden arvostelua ja arvosteltavat ovat turhankin usein arvosteluun »tyytyväisiä» koska pelkäävät että pienenkin metelin nostaminen tuottaa heille itselleen tavalla tai toisella harmia. Muiden kuin hyvien virkojen haltijoiden keskinäinen kritiikki vaikuttaa, kuten kuvaan

käsittääkseni sopiikin, koko lailla sattumanvaraiselta sekä kohteiden valinnan että kritiikin voimakkuuden vaihtelun suhteen.

Opinnäytteiden arvostelu ei ole ollenkaan niin yksinkertainen asia kuin ensisilmäyksellä luulisi.⁵ Jos henkilökohtaiset sympatiat ja antipatiat pääsevät liiaksi hallitsemaan ei vahinkoa tehdä ainoastaan jollekin yksityiselle tutkijalle, vaan tietystä mielessä myöskin koko valtio-opille esim. siten, että ei niinkään huono, mutta huonoksi arvosteltu väitöskirja menettää koko joukon mahdollisia lukijoitaan.

Useat politiikan tutkijat myöntävät, että voidaan suurempia liioittelematta puhua politiikan tutkimuksen kriisistä, jonka tunnusmerkkejä voidaan mainita useita. Eräs tärkeimmistä lienee se, ettei syvällistä ja muutenkin hyvää empiiristä tutkimusta vaan tunnuta saatavan aikaan vaikka parikin mielestäni merkittävää metodologian alaan liittyvää suomalaistakin tutkimusta on osviittaa antamassa. Tarkoitin Ilkka Heiskasen ja Hannu Nurmen väitöskirjoja.⁶ Olisikohan sittenkin niin, että jossakin empiirisessä tutkimuksessa metodologia jostakin syystä saattaa saada paljon enemmän uusia virikkeitä kuin »puhtaasti» metodologisesta tutkimuksesta. Jotenkin tässä yhteydessä tulee väkisin mieleen akateemikko Rolf Nevanlinnan lausuma siitä, ettei sellaista asiaa kuin »tieteellinen metodi» ole olemassakaan.⁷ Tällä hän nähtävästi tarkoitti sitä, että merkittävät tieteelliset saavutukset ovat ehkä sittenkin »laskemattomia» tuloksia, jotka perustuvat intellektuaalisen vastaanottokyvyn herkkyyteen, oivalluksen terävyyteen ja hyvään onneen, eivätkä yksinomaan joidenkin sääntöjen mekaaniseen soveltamiseen. Tähän on heti varmuuden vuoksi painokkaasti lisättävä, ettei keskustelu tieteellisen metodin ongelmista ole

suinkaan tarpeetonta, eikä ole syytä minikäänlaiseen holtittomuuteen tutkimustekniikassa.

Toisena kriisin ilmentymänä voitaneen pitää »A4-saasteen» määrän melkeinpä suunnatonta lisääntymistä politiikan tutkimuksen alalla. Kun kritiikin pelosta tai jostain muusta syystä ei rohjeta ottaa laajahkoja tutkimustehtäviä työn alle ja jo likimain valmiita käsikirjoituksia piilotellaan pöytälaatikoissa — tunnen politologeja, jotka ovat pari viimeistä vuotta »viimeistelleet» väitöskirjaansa — niin tavallaan jonkinlaisen julkaisemisen pakon tyydyttämiseksi voi kirjoitella pikku selvityksiä, joihin voi helposti lyödä päälle »alustava versio, ei saa lainata ilman tekijän lupaa». Ehkä mielipiteeni on liian raju, mutta jotenkin minusta tuntuu, ettei poliitikantutkija sanottavastikaan kehity pelkästään pikkujuttuja kirjoittelemalla, vaan kunnan karaistuneeksi tutkijaksi tuleminen edellyttää laajahkon tutkimuksen tekemistä jostakin laajahkosta aiheesta. — Ehkäpä niin sanotut nippuväitöskirjat ovat liiaksi nostaneet lyhyehköjen juttujen arvostamista. En tarkoita sitä, että hyväksytyt politologiset väitöskirjat olisivat olleet huonoja, vaan sitä, että artikkeleita on jo jossakin yhteydessä selvästikin arvostettu liikaa kun on ollut kyse virkojen ja toimien täytöstä.

Itse olen tietoisesti pyrkinyt välttämään »A4-saasteen» tekemistä, mutta erinäiset tekijät ovat aiheuttaneet sen, etten ole kokonaan voinut olla kyseiseen syntiin lankeamatta. Pisin artikkelini vei noin viikon ja lyhimmän väsäsin kahdessa illassa.⁸ Kun väitöskirjani vei täysitehoista työaikaakin noin kolme ja puoli vuotta, lienee ymmärrettävää, etten paljoakaan »A4-saastetta» arvosta. Tähän vähäiseen arvostukseen on luonnollisesti ollut vaikuttamassa myöskin tutustuminen mainittuun »saasteeseen.»

Seuraavassa tuon esiin joitakin näkökohtia, joihin mielestäni politiikan tutkimuksessa olisi nykyistä enemmän kiinnitettävä huomiota. Saatan olla joiltakin osin kokonaankin väärässä, mutta seuraavallaiset näkökohdat tuntuvat ainakin pohtimisen arvoisilta.

Mielestäni syytekijään pitäisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota ja pyrkiä etsimään terhakkaasti kausaalisia tulintoja. Hannu Nurmen edellä viitattu vuonna 1974 valmistunut väitöskirja on mielestäni nimenomaan tässä mielessä jäänyt liian vähäiselle huomiolle. Olen sitä mieltä, että keskeistä on sosiaalitieteissä se kausaliteetin ominaisuus että voidaan tuottaa tai saada aikaan jotakin jonkin toisen avulla. — Syysuhteisiin pyrkivä tarkastelu lienee syytä suorittaa kausaaliketjuja etsien, siten ettei lopeteta ensimmäiseen todennäköiseen syytekijään, vaan jatketaan etsintöjä tähänkin tekijään vielä mahdollisesti vaikuttavien tekijöiden löytämiseksi jne. Tämäntapainen kausaalisuhteisiin perustuva teoreettinen ja omaan havainnointiin pohjautuva pohdiskelu tasoittaa mielestäni tietä tarkoitukseen sopivien tutkimustekniikkojen löytämiselle, mutta jos kuitenkaan ei löydetä sähköäivoille sopivaa tutkimustekniikkaa niin älköön luovuttako kokonaan leikistä, vaan käytettäköön omia aivoja.

Ympäristötekijöiden — mahdollisimman laajasti käsitettynä — ja poliittisen perinteen vaikutus poliittiseen käyttäytymiseen on ollut yllättävän suuri. Tämän takia pitäisi paljon nykyistä rohkeammin pyrkiä kontekstuaalianalyysin kehittämiseen tutkimustekniikkana. Myöskin muunlaisia asian selvittämiseen soveltuvia tarkastelutapoja on syytä kehittää. Erilaisten järjestöjen merkitys ympäristötekijänä ja perinteen ylläpidossa on ollut hyvinkin suuri. Aatteet ja niihin perustuvat poliittiset liikkeet sittenkin nähtävästi saavat otteen

ihmisistä ja vaikuttavat heidän ajatustapaansa normaalioloissa paljolti järjestöjen välityksellä. Ehkäpä näin ollen aatteellisia tekijöitä voitaisiin ottaa kausaaliketjujen rakenteluun mukaan. Aatteelliset tekijät eivät kuitenkaan saata toimia minään lopullisena »syynä» jollekin suoritettulle ratkaisulle, mutta ne estävät tiettyjen vaihtoehtojen lainkaan tulemasta kysymykseen kuten muistaakseni *Kari Palonen* sanoo jossakin yhteydessä.

Vaikka *Kari Palosen* pohdiskelua mahdollisuuksien historiasta joku politologi on nimittänyt »jokaviikkoiseksi lottoarvonaksi»,⁹ niin *Palosen* tuotantoon on syytä kiinnittää ennakkoluulotonta huomiota, eikä pyrkiä vähättelyllä ja vaikeutemisella eliminoimaan tätä »häiriöntekijää». Käsitteäkseni *Martti Noponen* on koko lailla vilpittömästi pyrkinyt arvioimaan erästä *Palosen* tutkimusta, mutta ei omista »taustaolettamuksistaan» johtuen ole nähtävästi tavoittanut *Palosen* kerronnan ydinkoh-tia.¹⁰ Tämä ei luonnollisesti ole ainakaan kokonaisuudessa *Noposen* oma vika, vaan melko useat odottavat nyt *Paloselta* jonkinlaista kansanvalistajan roolia eli selvennystä tai sanottaisiinko havainnollistamista niissä kohdissa, joissa hän huomaa väärinkäsityksiä ja virhetulkintoja syntyneen. *Noposen* artikkeli tarjoaa tähän erään mahdollisuuden.

Palonen käsittää »nähdäkseni *Johan Galtungin* tavoin toteutuneen todellisuuden vain otokseksi mahdollisesta todellisudesta,¹¹ jolloinka ei ole syytä tyytyä pelkästään otoksen tutkimiseen. Otoksen edustavuuskysymys ei nimittäin tällöin ole millään tilastollisella tekniikalla ratkaistavissa, vaan hyvinkin pienet ja lyhyen aikavälin vaikuttavat tekijät saattavat kammata kehityksen valtasuonen jollakin tietyllä loholla johonkin tiettyyn suuntaan. Vaikka politiikan tutkija ei voikaan muuttaa jo tapahtunutta kehitystä, niin

hän voi ehkäpä korjata aiempia virhetulkintoja ja vähintäänkin lisätä kuvauksen monivivahteisuutta ja informatiivisuutta esimerkiksi seuraavaan tapaan: Mikäli 1920-luvun alussa SDP:ssä ei olisi ilmennyt niin sanottua keskustalaisuutta eli vasemmistososialidemokratiaa, olisi 1922 eduskunnan vasemmistoon tullut melko varmasti kommunistinen enemmistö,¹² mikä asiantila taas melko varmasti olisi — vaikkapa Maurice Duvergerin¹³ reaktio-tyyppiteorian mukaan — kärjistänyt Lapuanliikkeen ja Isänmaallisen Kansanliikkeen toimenpiteitä sekä lisännyt niiden joukkokannatusta. Vaikka vasemmistososialidemokratia 1920-luvun kuluessa menetti välittömän SDP:n asioihin vaikuttavan reaalisen merkityksensä, sen vaikutus on poliittisen perinteen kautta tuntunut vielä sotien jälkeenkin siten, että SDP on yleensä vaaleissa menestynyt paremmin kuin SKDL.

Kunhan tämä mahdollisuuksien tutkimisen tarkastelukulma ja vertailevan politiikan tutkimuksen tarkastelutapa saadaan toimimaan sopivalla tavalla samanaikaisesti tai rinnakkain, niin nähtävästi tältä taholta on metodista tukea politiikan tutkimukselle tulossa. Nimenomaan alueellisissa tutkimuksissa melko varmasti syy-suhteiden etsintä ja kausaalisten tulkintojen teko helpottuu.

Niin tärkeää kuin metodologian ja tarkastelutapojen kaikinpuolinen kehittäminen onkin, ilmenee käsittääkseni yhä turhan paljon metodeilla keikarointia ja ennenkaikkea tällaisen keikaroinnin liiallista arvostamista. Tutkimustoiminnalla pitäisi päästä luotettaviin ja mahdollisimman informatiivisiin tuloksiin. Tässä pyrkimyksessä luonnollisesti metodologian kehittämällä on tärkeä osa, mutta kun nimenomaan opinnäytteitä arvosteltaessa tilanne usein vaikuttaa siltä että metodista ehostusta suuresti harjoittanut ja ehkäpä juuri

siksi vaillinaisesti tutkimustehtävänsä ratkaissut tutkija saa paremman arvostelun kuin järkevällä ja vähemmän »hienolla» tarkastelutavalla koko tutkimusongelman täydellisesti ratkonut tutkija.¹⁴ Väitöskirjatyöni arvostelun yhteydessä en voinut välttyä siltä vaikutelmalta, että mikäli olisin turhanpäiväistä aineiston pyörittämistä ja metodista keikarointia lisännyt muutamana kymmenen sivua ja vaikkapa tutkimusongelma ei olisi tullut nykyisessä mitassa selvitetyksi, olisin saanut paremman arvosanan.

Vaikuttaa selvästi siltä, että useat edellä käsitellyt asiat (valtio-opin tila, tutkijoiden oikeusturva, nykyinen kriisi A4-saasteineen ym.) liittyvät kaikki läheisesti toisiinsa tai ovat saman problematiikan eri ilmenemismuotoja. Kysymys näyttää olevan eräänlaisesta vyyhdestä, josta on vaikea löytää lähtökohtaa langan kerimiseksi uuteen järjestykseen ja sen laadun parantamiseksi. Jostakin on kuitenkin syytä pyrkiä aloittamaan. Käsittääkseni tutkijoiden oikeusturva on siinä määrin tärkeä, että siihen pitäisi kiinnittää erityistä huomiota. — Myöskin korkeakoululaitoksen ulkopuolisten tutkijoiden tulisi nykyistä selvemmin tiedostaa asemansa systeemin »huonompiosaisina» monessakin mielessä. Tapahtukoon tutkimustyö puolison palkan, työttömyysavustuksen, lainan, apurahan tai vaikkapa oman palkan turvin, niin kuitenkin kaikkitenkin: yliopistojen ulkopuoliset politiikan(kin) tutkijat, liittykää yhteen!

Pertti Laulajainen

LÄHDEVIITTEET JA HUOMAUTUKSET

¹ Ilkka Heiskanen, Suomalainen politiikan tutkimus 1969, *Politiikka 1—2/1969*, s. 2.

² Heiskanen, ma., s. 3.

³ Raimo Väyrynen, Pääkirjoitus, *Politiikka 2/1973*.

4 Raja hyvien ja muiden virkojen välille lienee karkeasti vedettävissä siten, että professorin ja apulaisprofessorin virat ovat hyviä, loput muita virkoja.

5 Ks. Ilkka Heiskanen, Poliitiikan kehitys ja opinnäytteet, *Politiikka* 2/173.

6 Ilkka Heiskanen, *Theoretical Approches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research. A Metodological Study*. Helsinki 1967 ja Hannu Nurmi, *Causality and Complexity. Some problems of causal analysis in the social sciences*. Turku 1974.

7 Jaakko Hintikka, *Tieto on valtaa ja muita aatehistoriallisia esseitä*. Porvoo 1969, s. 272.

8 Mainitut artikkelit ovat: Pertti Laulajainen, Hajamietteitä poliittisekologisen tutkimustavan kehittämistä. *Politiikan tutkimuksen näkökulmia*. Turku 1978, ja Pertti Laulajainen

The party system, voting activity and political alienation in Finland: some speculations. A paper prepared for the ECPR Congress in Brussels 17.—21. 4. 1979 (moniste).

9 Risto Sänkiaho, Valtio-oppi ja historia (moniste), s. 9.

10 Martti Noponen, Valtio-opin menneisyys, nykytila ja tulevaisuus »uudelleenarvioinnin» kohteena, *Politiikka* 2/1979.

11 Johan Galtung, Science as invariance-seeking and invariancebreaking activity. *Sociologisk forskning* 1974, ss. 80—81.

12 Ks. Laulajainen, *Sosialidemokraatti vai kommunisti*, Mikkeli 1979, s. 139.

13 Maurice Duverger, *Poliittiset järjestelmät*, Kolmas painos, Porvoo 1969 ss. 98—101.

14 Vert. Ilkka Heiskanen, Politologian kehitys ja opinnäytteet, *Politiikka* 4/1972, s. 372.